

TOMASZ ZARYCKI
Instytut Studiów Społecznych
Uniwersytetu Warszawskiego

Zależność mapy od kontekstu

Zarys treści. W artykule rozważono użyteczność pojęcia kontekstu w rozumieniu pragmatyki językoznawczej z punktu widzenia teorii komunikacji kartograficznej. Na podstawie zależności map od kontekstu proponowana jest typologia map.

1. Kontekst

W niniejszym artykule chciałbym zastanowić się nad użytecznością pojęcia „kontekstu” w analizie kartograficznego przekazu informacji. Zagadnienie to zostanie ujęte z perspektywy pragmatyki językoznawczej, której pierwszą próbę odniesienia do teorii kartograficznej przedstawiłem w moim wcześniejszym artykule na tych łamach (T. Zarycki 2000). Przypomnę tu tylko, że analiza pragmatyczna w odróżnieniu od analizy semantycznej i syntaktycznej nie odnosi się do kwestii prawdziwości i formalnej poprawności komunikatów (a w szczególności map), a koncentruje się na zagadnieniach skuteczności przekazu (w interesującym nas przypadku przekazu kartograficznego).

Można zauważyć, że pojęcie kontekstu, jak zresztą większość pojęć używanych w analizie pragmatycznej, może być uważane za wieloznaczne. Różny może być bowiem zasięg kontekstu. Pierwszym, typowym rozumieniem pojęcia kontekstu jest używanie go w stosunku do jakiegoś fragmentu przekazu komunikacyjnego. Przykładem może być zdanie wyrwane z tekstu lub fragment mapy wyodrębniony z jej większego arkusza. Są one, potocznie mówiąc, „wyrwane z kontekstu”, a więc większej całości. Kontekstem może być w takim przypadku cały tekst lub cała mapa, albo nawet tylko ich większy fragment, np. cały akapit lub cały arkusz mapy. Z takim rozumieniem kontekstu spotykamy się też najczęściej w literaturze kartograficznej¹. W moich

rozważaniach przyjmuję za literaturą pragmatyki językoznawczej² szersze, wychodzące poza sam tekst lub mapę znaczenie kontekstu.

Poza tradycyjnym zaprezentowanym powyżej rozumieniem kontekstu możliwa jest bowiem jego szersza definicja obejmująca inne istotne okoliczności, w jakich użyto danej formy językowej czy kartograficznej. Kontekst w takim znaczeniu to, mówiąc ogólnie, charakterystyka sytuacji komunikacyjnej, w przypadku komunikacji kartograficznej charakterystyka sytuacji „użycia mapy”. Przez pojęcie „użycia mapy” rozumiem tu wg literatury pragmatycznej wykorzystanie mapy przez konkretną osobę w konkretnym miejscu i czasie oraz w konkretnym celu. Dlaczego tak określone pojęcie „kontekstu” uznać można za kluczowe pojęcie pragmatyki? Kontekst pozwala nam określić w pewnych ramach wiedzę i potrzeby użytkownika mapy. To, że ktoś używa mapy w określonych okolicznościach, pozwala nam bowiem pośrednio wnioskować o jego wiedzy i potrzebach informacyjnych, a więc o tych czynnikach, których wpływ na użyteczność mapy jest obok jej jakości decydujący.

W mówionym języku naturalnym możemy zawsze przyjąć, że ktoś coś komuś powiedział w określonym czasie i okolicznościach. Z mapami sytuacja jest z reguły bardziej złożona, choć oczywiście można i tu znaleźć przykłady analogicznie równie ulotnych form kartograficznego przekazu informacji. Może być to np. szkic dotarcia do jakiegoś miejsca narysowany przez kogoś palcem na zaparowanej szybie autobusu. Mapa jest jednak najczęściej wydrukowana na trwałym podkładzie, nie ulega zatarciu po jednokrotnym użyciu i może dalej służyć różnym osobom w różnych celach i okolicznościach. Kartograf (lub inna osoba nie

¹ W literaturze polskiej takim rozumieniem kontekstu posługuje się np. W. Zyszkowska, 1993.

² Wskazówki bibliograficzne dotyczące pragmatyki językoznawczej znaleźć można w moim poprzednim artykule (T. Zarycki 2000).

nosząca oficjalnie tego miana) wykonując mapę nie jest w związku z tym najczęściej w stanie określić jednoznacznie sytuacji, w której będzie ona używana. Możemy więc w takich przypadkach, również według literatury pragmatycznej zamiast kontekstu używać pojęcia „zbioru możliwych kontekstów”, a więc wszystkich przewidywanych okoliczności, w jakich dana mapa będzie używana (wg T. van Dijk 1977). Tworząc mapę o szerokim przeznaczeniu, jej autor musi przeanalizować ów zbiór, by dostosować swoje dzieło do możliwie największej liczby kontekstów, w których chciałby, aby jego mapa była użyteczna.

Zastanówmy się obecnie bliżej nad elementami kontekstu. Może on być określony jednoznacznie przez podanie miejsca, czasu oraz osoby używającej daną mapę. Określenie tych trzech elementów pozwoli nam, przynajmniej teoretycznie, jednoznacznie ustalić wszystkie inne istotne cechy sytuacji komunikacyjnej. W praktyce o wiele wygodniej i łatwiej określać kontekst bezpośrednio za pomocą faktów istotnych z punktu widzenia pragmatycznego. Będzie więc tu chodziło tylko o te cechy sytuacji komunikacyjnej, które wpływają na użyteczność danej mapy z punktu widzenia jej konkretnego użytkownika w określonych okolicznościach. Informacja o kontekście powinna więc dotyczyć przede wszystkim tych jego cech, które pozwolą nam zdobyć informacje o użytkowniku mapy, a konkretnie o jego wiedzy, przekonaniach, celach, intencjach i zamierzeniach w chwili korzystania z mapy.

Wiedza użytkownika mapy, o której możemy wnioskować z charakterystyki kontekstu, może być opisana za pomocą pojęć wprowadzonych w moim poprzednim artykule (T. Zarycki 2000). Będzie to wiedza o znanych cechach obiektów, która pozwala na ich identyfikację i odczytanie nowej informacji. Innymi słowy, mamy tu do czynienia z omawianym we wcześniejszym artykule pojęciem wiedzy wspólnej. Wiedza wspólna jest tym zbiorem informacji, który może stać się punktem odniesienia dla komunikujących się stron. Jednocześnie znajomość kontekstu powinna pomóc nam w ustaleniu potrzeb informacyjnych użytkownika mapy. Wiedza o tym, w jakich okolicznościach używana jest dana mapa, to również informacja o celu jej użycia. W praktyce kontekst może być po prostu określony przez ową potrzebę informacyjną. Najczęściej bowiem opracowując mapę nie będziemy ustalać czasu, miejsca i osoby odbiorcy, ale raczej typowe zadania przed nią stawiane.

W przypadku map drukowanych, które stanowią jak na razie podstawowy przedmiot zainteresowania kartografii teoretycznej, rozróżnić

możemy dwa podstawowe rodzaje kontekstów, a zatem również dwa podstawowe typy map w zależności od ich kontekstu. Pierwszym typem map będą mapy drukowane na oddzielnych arkuszach papieru lub też w publikacjach, których podstawową treścią są właśnie mapy. Nazwę je tu „mapami samodzielnymi”. Drugim typem map są mapy stanowiące część większych publikacji o charakterze niekartograficznym. A więc mapy ilustrujące książki, gazety, plakaty. Do grupy tej zaliczyć można także mapy pojawiające się w telewizji czy też w filmach albo na prezentacjach konferencyjnych itp.. Grupę tę określać będę jako „mapy ilustrujące”. Cechą charakterystyczną drugiej grupy wyróżnionych tu map jest to, że możemy w nich wyróżnić dwie podstawowe warstwy kontekstu. Zewnętrzny kontekst użycia, a więc miejsce, czas i osobę. Kontekst ten będzie wspólny dla danej mapy jak i całej publikacji, jako że stanowią one nierozłączną całość. Kontekstem „bezpośrednim” dla danej „mapy ilustrującej” będzie zaś dana publikacja (ew. program, film, referat itp.). I to właśnie na stosunku owej publikacji do zawartej w niej mapy skupiać się będzie uwaga analizy pragmatycznej. Naczelnym pytaniem będzie zawsze to, w jakim stopniu skutecznie mapa uzupełnia treść publikacji. Zwróćmy uwagę, że w mapach samodzielnych, a więc należących do pierwszej z wyróżnionych tu grup, zadawać powinniśmy raczej pytanie, w jakiej mierze towarzysząc mapie tekst (jeśli taki dołączono) skutecznie uzupełnia zadania mapy.

Tak więc w przypadku „map ilustrujących” analiza domniemanej wiedzy użytkownika mapy i jego potrzeb informacyjnych przenosi się prawie całkowicie na analizę treści publikacji. To właśnie owa treść określać będzie, które cechy obiektów na mapie traktować można jako znane, które zaś jako poszukiwane.

Istotną rolą kontekstu bezpośredniego w przypadku map ilustrujących będzie również zawężenie pola oczekiwań co do treści mapy, co pozwala często na znaczne ograniczenie informacji mającej na celu odniesienie zawartości mapy do określonego wycinka rzeczywistości. Chodzi tu zarówno o odniesienie przestrzenne jak i tematyczne. Biorąc bowiem po raz pierwszy do ręki jakąś mapę czytelnik ustalić powinien na początku, jaki fragment powierzchni Ziemi przedstawia, a następnie jakiej problematyki dotyczy. Dopiero po ustaleniu tych podstawowych parametrów możliwe jest trafne odczytanie treści mapy. Innymi słowy można powiedzieć, że w przypadku map ilustrujących, kontekst bezpośredni jest istotnym czynnikiem aktywizującym nasze schematy poznawcze, współtworzącym nasze oczekiwania co do iden-

tyfikowanych na mapie obiektów. W efekcie tak rozumiany kontekst może być ważnym czynnikiem pomagającym w trafnym i szybkim czytaniu mapy. Służy on bowiem do redukcji liczby możliwych interpretacji. Przykładowo, na mapce w sąsiedztwie artykułu o Sudanie spodziewać się będziemy odnalezienia kształtów właśnie tego, a nie innego państwa. Znajomość treści książki o zesłaniu na Syberię pozwoli nam szybko zidentyfikować strzałki na zamieszczonej na końcu książki mapie jako trasy wywózki, a kontury kraju jako granice ZSRR. Podobną rolę ograniczającą możliwość interpretacji mapy pełnić może również kontekst w przypadku map samodzielnych. Jeżeli na przykład będąc na wycieczce geologicznej w Tatrach otrzymamy od przewodnika do ręki mapę pełną kolorowych plam, z kontekstu (miejsca, czasu, osoby) jej użycia, nie zaś wyłącznie z jej treści wywnioskować możemy, że najprawdopodobniej jest to mapa geologiczna Tatr. W przypadku kontekstu zewnętrznego twórca mapy nie może jednak na nim polegać jako na czynniku ułatwiającym identyfikację typu i treści mapy, gdyż kontekst ten jest najczęściej nieprzewidywalny i jak już wspominałem, stanowi raczej wielki zbiór „możliwych kontekstów”.

2. Typy map w zależności od kontekstu ich użycia

Obecnie chciałbym zaproponować szczegółowszą typologię map w zależności od stopnia ich zależności od kontekstu. Proponuję wyodrębnienie czterech podstawowych kategorii. Można również powiedzieć, że kryterium klasyfikacji jest tu wielkość zbioru możliwych kontekstów. Z jednej bowiem strony lokują się mapy dostosowane do bardzo dużej ilości zróżnicowanych kontekstów użycia – mapy prawie uniwersalne. Z drugiej zaś strony znajdujemy mapy dostosowane do jednego określonego kontekstu. Jeśli owa zależność od kontekstu jest duża, mapa pozbawiona owego naturalnego kontekstu stracić może wszelką wartość informacyjną oraz (lub) może stać się mapą w mniejszym lub większym stopniu niezrozumiałą. Prezentowana tu typologia jest zmienioną wersją typologii, którą zaproponowałem wcześniej (T. Zarycki 1998).

Pierwszy typ to mapy, w których ich twórca zakłada, że czytelnik zna wszystkie cechy obiektów widocznych na mapie. Innymi słowy, nie ma na nich ani obiektów nieznanymi ani cech nowych. Najczęściej są to mapy proste, zawierające tylko jeden lub kilka obiektów. Jakie mają zastosowanie, jeżeli w założeniu nie niosą same w sobie nowej informacji dla konkretnego odbiorcy? Pełnią one funkcje znaków, zastępują

słowa w języku naturalnym. Nazywać będę je więc mapami–znakami. Odgrywają one rolę analogiczną do roli rysunku (np. rysunku telefonu lub słuchawki zastępującego słowo „telefon”, czy też rysunku księżycy zastępującego w kalendarzu słowo „pełnia księżycy”). Najbardziej typowym przykładem „map – znaków” są dobrze znane kontury państw umieszczane w przeróżnych konfiguracjach. Mogą być to reklamówki, plakaty czy nawet flagi (np. flaga Cypru). Autorzy tych map nie umieszczają ich z intencją by służyły do czerpania wiadomości o przedstawionych na nich obiektach (tj. np. o państwach). Zakładają oni, że mapy takie zostaną natychmiast rozpoznane i zastępować będą nazwę danego obiektu (np. kraju czy miasta). Kontur Polski umieszczony może więc być na serii map turystycznych tego kraju i będzie równoważny informacji „to jest mapa z serii map turystycznych Polski” lub krócej, napisowi „Polska”. Mapa ta będzie więc stanowiła informację nową tylko w szerszym kontekście. Choć z niej samej nie dowiemy się niczego nowego (lub przynajmniej nie takie było zamierzenie autorów), jako całość z kontekstem będzie mogła stanowić nieznaną, nową cechę jakiegось przekazu. Najczęściej „mapa – znak” występować będzie jako mapa „ilustrująca” ponieważ z samej swojej definicji nie może występować ona samodzielnie. Kontekst umieszczenia „mapy – znaku” może być jednak bardzo różny i niekoniecznie związany z drukiem. Rolę „mapy – znaku” pełnić może np. naszywka z konturem USA na rękawie munduru. Będzie nas ona informowała o przynależności państwowej człowieka, który ów mundur nosi.

Drugim typem map są mapy, które określam jako mapy–wiadomości (w literaturze angielskiej spotkać się można z terminem *single purpose map* (np. L. Guelke 1976)). Ich cechą charakterystyczną jest to, że kontekst ich użycia jest stosunkowo precyzyjnie określony. Innymi słowy zbiór możliwych kontekstów jest minimalny lub nawet równy jedności. Z tego wynika, że dość wyraźnie oddzielone są przez autora mapy informacje znane od nowych. Związane jest to oczywiście z tym, że mapy tego typu służą najczęściej bardzo konkretnym celom. Mogą one spełniać na przykład rolę instrukcji lub przekazywać konkretną wiadomość. Typowym przykładem mapy–wiadomości pełniącej rolę instrukcji jest mapa dojazdu (dojścia) do określonego miejsca. Na mapie takiej dość precyzyjnie wyróżnić można obiekty znane, które służyć będą jako elementy orientacyjne (np. charakterystyczne budynki, nazwy ulic itp.) i obiekty nowe, które określają sposób poruszania się do celu (np. strzałki, których kierunek i zwrot

będą cechami nowymi). Możemy dodatkowo wyróżnić bardziej i mniej uzależnione od kontekstu rodzaje „map – wiadomości”. Do map z najściślej zdefiniowanym kontekstem należeć będzie więc mapa dotarcia z konkretnego do konkretnego miejsca przygotowana dla określonej osoby (tzn. uwzględniająca znajomość danego terenu przez użytkownika mapy, np. znane mu punkty orientacyjne) oraz uwzględniająca sytuację w danej chwili (np. biorąca pod uwagę istnienie krótkotrwałych objazdów na drogach). „Mapy – wiadomości” będą występować bardzo często jako mapy ilustrujące, choć oczywiście mogą również funkcjonować samodzielnie. Typowymi przykładami ilustrujących „map – wiadomości” są mapy towarzyszące wszelkiego rodzaju publikacjom (artykułom prasowym, naukowym, książkom i ulotkom) i mapy silnie związane z treścią tych publikacji.

Kolejnym typem map samodzielnych, który chciałbym wyodrębnić, są mapy tematyczne. Przykładem są tu mapy geologiczne, gospodarcze, zoologiczne itp. Wielkość zbioru możliwych kontekstów użytkowania takich map jest oczywiście znacznie większa niż w przypadku „map – wiadomości”. Przykładowo, mapę geologiczną używać można w bardzo różnych celach, w różnych okolicznościach. Niemniej jej przydatność jest dość ograniczona, a posługiwać się taką mapą potrafi skutecznie tylko określona grupa użytkowników, posiadających przygotowanie merytoryczne oraz specyficzne potrzeby informacyjne (zainteresowania). Na mapie tematycznej nie jest zwykle możliwe precyzyjne, a jedynie ogólne, wyróżnienie informacji znanych i nowych. Można pod jej adresem zadawać szereg różnorodnych pytań. Muszą one jednak należeć do określonego zbioru zagadnień związanych z problematyką mapy. Na wielu mapach tematycznych można natomiast zaobserwować dość jednoznaczne rozróżnienie pomiędzy podkładem topograficznym a właściwą treścią mapy. „Podkład” jest czasem drukowany w jednym kolorze (np. szarym) i służy wyłącznie jako układ odniesienia dla specjalistycznych treści oznaczanych innymi barwami. Zdarza się, że podkład i treść właściwą wykonują zupełnie inni autorzy. Rozróżnienie to jest typowym przykładem wyróżnienia na mapie struktury tematycznej (T. Zarycki 2000). Podkład topograficzny odpowiada tu tematowi (a więc jest informacją „znaną”) treść zaś specjalistyczna (np. barwne plamy odpowiadające typom gleb) to wyraźnie wyodrębniony „reumat” (inaczej „komentarz”, a więc informacja „nowa”). Można zauważyć, że mapy tematyczne możemy spotkać równie często w roli map samodzielnych

jak i map ilustrujących. Klasyczną zależnością w przypadku map ilustrujących będzie załączenie map tematycznych do publikacji na dany temat (np. map meteorologicznych w publikacji z tego zakresu).

Ostatnim, czwartym typem mapy, jaki chciałbym wyróżnić, są mapy uniwersalne, które utożsamiać można również z mapami ogólnogeograficznymi. Charakteryzują się one tym, że dostarczają różnorodnej informacji, a autorzy ich nie określają z góry konkretnych sytuacji, w jakich mogą być wykorzystywane. Innymi słowy, zbiór potencjalnych kontekstów jest tu bardzo szeroki. Zakres odbiorców map uniwersalnych jest również bardzo duży. Najlepszym przykładem mapy uniwersalnej jest mapa topograficzna, na której umieszcza się najczęściej taką ilość informacji, która najczęściej nie zostanie nigdy w pełni wykorzystana przez pojedynczego użytkownika. Ten zasób informacji gwarantuje jednak wysoką uniwersalność mapy.

Twórca mapy uniwersalnej powinien przewidzieć maksymalnie dużą ilość kontekstów, a więc sytuacji, w których używana będzie jego mapa. Musi starać się określić, jaki będzie stan świadomości użytkowników w tych sytuacjach. Nie chodzi tu tylko o wiedzę rozumianą jako znajomość cech obiektów, ale o umiejętności czytania mapy (np. strategię czytania) oraz cele i potrzeby czytającego. W przypadku niemożliwości uwzględnienia wszystkich przydatnych informacji na mapie, jej twórca musi dokonać selekcji. Przede wszystkim znaleźć się musi na mapie informacja niezbędna do użytkowania mapy w kontekstach najbardziej typowych i uznanych za najważniejsze. W dalszej kolejności można, w miarę możliwości, uwzględnić informacje potrzebne do postępowania się mapą w mniej standardowych okolicznościach. Należy starać odwoływać się do tych informacji, które znane są największej liczbie potencjalnych użytkowników mapy.

Mapa uniwersalna może oczywiście ilustrować większą całość. Jeśli jest to jednak mapa naprawdę uniwersalna, nie będzie ona w żadnym wypadku nierozłącznie związana z żadnym opracowaniem (książką, plakatem, wykładem itp.). Odłączona od niego, będzie użyteczna w wielu zupełnie odmiennych kontekstach. Dlatego też można powiedzieć, że mapa uniwersalna jest par excellence mapą samodzielną.

Powyższa typologia może również określać stopień, w jakim możliwa jest kontrola, czy możliwość przewidzenia przebiegu procesu czytania mapy. Im lepiej jesteśmy w stanie określić informację znaną i nową na mapie, a więc wiemy, czego będzie szukał czytelnik mapy i jakie

będą jego punkty odniesienia, tym dokładniej zrekonstruować możemy przebieg jego kontaktu z mapą. Tablica 1 podsumowuje zaprezentowaną

się więc pytanie, czy uznać je można w ogóle za mapy. Nie będę tu podejmował tego tematu, wychodząc z założenia, że definicja mapy, która

Tablica 1. Typologia map na podstawie ich zależności od kontekstu

Typ mapy	Określenie informacji znanej i nowej	Zależność od kontekstu	Możliwość określenia przebiegu czytania / Funkcja ilustrująca czy samodzielna
Mapy – znaki	Wyłącznie informacja znana. Mapa niesie nową informację tylko w szerszym kontekście	Pełna zależność od kontekstu. Mapa poza kontekstem nie niesie nowej informacji.	Przebieg czytania jednoznaczny. / Mapa wyłącznie ilustrująca.
Mapy – wiadomości	Bardzo wyraźne oddzielenie informacji znanej od nowej	Bardzo silna zależność od kontekstu. Mapa poza kontekstem może być niezrozumiała i najprawdopodobniej będzie bezużyteczna.	Dość duża możliwość dokładnego prześledzenia przebiegu czytania. / Typowa mapa ilustrująca.
Mapy tematyczne	Podział na informację znaną i nową jednoznaczny, ale w ogólnych kategoriach nie zaś szczegółach (typowy przykład: podział na podkład topograficzny i treść specjalistyczną).	Dość duża zależność od kontekstu. Kontekst użycia mapy jest jednak dość szeroki. Poza kontekstem w wielu przypadkach możliwe jest wykorzystanie mapy w celach nie przewidywanych przez autorów (np. posługiwanie się samym tylko podkładem jako mapą ogólnogeograficzną).	Tylko w ogólnych kategoriach. Na podstawie podkładu lokalizuje się nowe informacje tematyczne. / Mapa samodzielna lub ilustrująca.
Mapy uniwersalne	Brak podziału na informacje nowe i znane	Zależność kontekstowa mała lub jej brak. Mapa służyć może szerokiemu kręgowi użytkowników w nieograniczonym zakresie potrzeb.	Brak możliwości przewidzenia przebiegu czytania. / Mapa typowo samodzielna.

Źródło: T. Zarycki (1998) – rozbudowane

typologię map wg ich zależności od kontekstu.

Warto porównać zaprezentowany tu podział z klasycznymi klasyfikacjami map. Analizując zestawienie różnych systemów klasyfikacyjnych dokonane przez F. Uhorczaka (1976) zauważyć można, że najczęściej wyróżnianym typom map odpowiadają dwie ostatnie klasy z zaproponowanej powyżej typologii. I tak na przykład mapy ogólnogeograficzne i specjalne wyróżniali m.in. K. A. Saliszczew i J. Szaflarski. Dwa pierwsze typy mojej klasyfikacji: „mapy – znaki” i „mapy – wiadomości” nie mieszczą się w ogóle w klasycznych klasyfikacjach. Pojawia

zresztą nie jest przedmiotem tego artykułu, nie jest w pełni jednoznaczna i granice tego pojęcia mogą być względne. Niezależnie jednak od tego czy mapy–wiadomości i mapy–znaki nazywać będziemy mapami czy też szkicami, rysunkami czy jakkolwiek inaczej³, stoję na stanowisku, że powinny one stanowić przedmiot zainteresowania kartografii. Do właściwego przygotowania i analizy takich właśnie często bardzo prostych „szkiców” okazuje się bowiem potrzebna określona kompetencja, którą posiadać powinni przede wszystkim właśnie kartografowie. Dlatego też uważam, że te bardziej prymitywne formy karto-

graficzne zasługują na większą uwagę ze strony teoretyków kartografii. Ich niepowtarzalny najczęściej charakter powoduje, że to ich opracowanie wymaga zwykle niestandardowego podejścia, uwagi i innowacyjności. W kartograficznej literaturze angielskojęzycznej szkice kartograficzne są już zresztą od dawna przedmiotem zaintereso-

sowania. Jako przykład podać tu można artykuł D. Wooda (1993) podejmujący kwestię statusu map rysowanych przez dzieci.

³ Wśród licznych używanych w tym kontekście określeń wymienić można także „geoprezentowania” (np. A. M. Berlant 1993) oraz „kartograficzne formy prezentacji” (np. W. Ostrowski 1970).

Literatura

- Berlant A. M., 1993, *Geoprezentowania i geoikonika*. „Polski Przegl. Kartogr.” T. 25, nr 3, s. 105–115.
- Bertin J., 1973, *Semiologie graphique*. Paris: Gauthier-Villars.
- van Dijk T., 1977, *Text and Context*. London: Longman Linguistic Library.
- Guelke L., 1976, *Perception, Meaning and Cartographic Design*. „The Canadian Cartographer” Vol. 16, No. 1, s. 61–69.
- Ostrowski W., 1970, *Metakartografia – nowe spojrzenie na kartograficzną formę prezentacji*. „Polski Przegl. Kartogr.” T. 2, nr 2, s. 49–92.
- Ratajski L., 1989, *Metodyka kartografii społeczno-gospodarczej*. Wydanie II, Warszawa: PPWK.
- Uhorczak F., 1976, *Kryteria wszechstronnej klasyfikacji map*. „Polski Przegl. Kartogr.” T. 8, nr 1, s. 1–20.
- Wood D., 1993, *What makes a map a map?* „Cartographica” Vol. 30, no. 2–3, s. 81–86.
- Zarycki T., 1998, *Towards the Theory of Structures of Maps in Their Deep/Concept Dimension*. „The Cartographic Journal”. Vol. 35, No. 1, s. 71–78.
- Zarycki T., 2000, *Mapa w perspektywie pragmatycznej – propozycje teoretyczne*. „Polski Przegl. Kartogr.” T. 32, nr 2, s. 97–106.
- Żyszkowska W., 1993, *Złożoność jako właściwość obrazu kartograficznego i jej wpływ na odbiór mapy*. „Polski Przegl. Kartogr.” T. 25, nr 3, s. 116–125.

Recenzował dr Wiesław Ostrowski

The dependence of the map from the context

Summary

The author presents the meaning of the notion of context in the contemporary linguistic pragmatics. He also stresses the fact, that the context can be an important theoretical device enables us to fully understand the interdependence between the map and its users. It is often difficult to define the context in the process of cartographic communication, as a single map can be used in many situations. Therefore, we propose to incorporate the term of the ‘series of possible contexts’ into cartography. The paper also includes the considerations on the optimum way of defining the context. Then, the differentiation between the inner and outer context is introduced.

The next part of the paper presents an attempt to the classification of maps based on the degree of their dependence on the context. This dependence also defines the possibility of selecting the new information

from the known, and as a result, the possibility of projecting the process of map reading. The suggested classification includes the following four categories: ‘maps-signs’, ‘single-purpose maps’, ‘thematic maps’ and ‘multipurpose maps’. The first two categories are often to be the maps *sensu stricto*. This includes the category of ‘maps-signs’ which include new information only in a wider context, and ‘maps-instructions’ often considered to be simple diagrams not meeting the criteria of ‘real maps’. The author is of the opinion that those maps should not be excluded from the scope of interest of theoretical cartography. Besides the above classification, the author also proposes a more general division into ‘stand-alone’ and ‘supplementary’ maps.

Translated by M. Okonek

Зависимость карты от контекста

Резюме

Автор рассматривает значение понятия контекста в современной языковедческой прагматике. Одновременно указывает, что контекст может быть существенным теоретическим орудием, дающим возможность лучшего понимания зависимости между картой и её потребителями. Определение контекста не является зачастую лёгким в случае картографической коммуникации, ибо каждая карта может быть использована во многих различных ситуациях. В связи с этим предлагается перенести в область картографии понятие „набора возможных контекстов”. Автор статьи предпринимает также рассуждения на тему оптимального способа описания контекста. Затем вводит дифференциацию между понятием внутреннего и внешнего контекста.

Очередная часть статьи представляет предложения по типологии карт в зависимости от их степени зависимости от контекста. Эта зависимость определяет также возможность отделения на

отдельных видах карт известной информации от новой, а что за этим следует, разную возможность предвидения хода чтения карты. Предлагаемая типология содержит четыре категории: „карты–знаки”, „карты–сведения”, „тематические карты” и „уни-версальные карты”. Два первых типа карт иногда не признаются картами как таковыми. Речь идёт о «картах–знаках», несущих новую информацию только в более широком контексте и «карты–инструкции», которые считаются обычно эскизами, не исполняющими критерия „настоящей” карты. Автор считает, что теоретическая картография не должна их исключать из диапазона своей заинтересованности. Кроме упомянутой типологии предложено также более общее деление карт на «сопровождающие» и „самостоятельные”.

Перевод Р. Толстикова